Romulus a kénytelen kényúr

Gyuricza István és Csapó György
(Fotó: Kovács Tibor)

Az alapkérdés a következő: adva van egy diktatúra, mit kezdjünk vele? És mit kezd velünk? Egy diktatúrától szenvednek, némelyek egészen a belehalásig. *(Ármány és szerelem)*. Szokás még benne megfigyelni és megfigyelve lenni *(Tévedések vígjátéka)*, továbbá titokban gyűlölni és ellenállni. A diktatúrában a többségnek diktálnak, nekik világos a feladatuk: megpróbálni a túlélést. De mi van azzal, aki jóember létére jut uralkodáshoz? Jó császárként enyhíthetné a rendszerből adódó konfliktusokat. Amikor Spurius Titus Mamma lovassági prefektus világgá kiáltja (majdnem): *Gyalázatos császárod van Róma!* — nem is sejti, hogy mekkorát bókol ezzel Romulusnak. Hiszen Romulus régen tudja, császárként csak gyalázatosnak szabad lenni. Tehetetlennek, hogy az állapotok mind „áldatlanabbá" váljanak; gonosznak, hogy az emberek mihamarabb meggyűlöljék a császárt, mert így azt is gyűlölik majd, amit megtestesít. Romulus nagyra tartja ugyan legrendesebb elődjét, Marcus Aureliust, amiért az igyekezett jó császár lenni, de tudja, nem ez a járható út. A jóság és a császárság fogalma összeférhetetlen. Valamennyire persze lehet enyhíteni a szorítást személyes „charme"-mal, de az csak arra jó, hogy meghosszabbítsa a rendszer létét. Hiszen később érik meg az emberekben a gondolat a változtatásra. Romulus minden tisztelete mellett inkább megmarad a maga megoldásánál: nincs mese! Mint jóérzésű, született demokrata, császárként meg kell szüntetnie a birodalmat. Gonosz nem tud lenni, ezért inkább nem csinál semmit — de azt következetesen „teszi". Amikor kiadja magának a jelszót, — *Róma bűnös, tehát pusztulnia kell*, — részben a diktatúra iránti személyes ellenszenv, részben a „politikai belátás" vezeti. Dürrenmatt hőse „halálra szánta magát" is, ettől remélve jogot, hogy ítélkezhet egy birodalom fölött. Valószínűleg tudja, hogy amit tesz, az is csak félmegoldás, hiszen támad majd Róma helyett más birodalom, de az már mások gondja legyen. S lesz is, még mielőtt megszületne a következő, már van aki azt is megfúrná.

A másik tyúktenyésztő, Odoaker, kínjában még azt is fölajánlja Romulusnak — mivel neki már van tapasztalata ebben — tegye hidegre az alakulófélben lévő germán birodalmat is.

Dürrenmattnak e komédiája is – éppúgy mint a többi darabja — az Egész kilátástalanságáról beszél. Mégis röhögünk a szerzővel együtt — akinek nem kenyere a kétségbeesés — s aki legbelül reménykedik még az Ész Megjövetelében.

A darab igazi groteszk, a Csiky Gergely színház előadását viszont már kevésbé érezzük annak. Talán mert a színpadon jóval árnyaltabbak lettek a személyiségek, kidolgozottabbak a viszonyok, mint általában a groteszknél és Dürrenmattnál szokás. Mohácsi János Romulusa például sokkal emberebb (értsd: hús–vér), esendőbb Dürrenmatténál. Ez a Romulus elbőgi magát amikor a lányától búcsúzik, győzködi a szerelmeseket, hogy egymást szeressék ne az államot: *„Az állam akkor nevezi csak magát hazának, ha áldozatot akar fiaitól"*, szereti a rabságból hazatért Aemiliánust, annak ellenére, hogy az — megértve a császár okait – rövidlátóan mégis visszaáll a császárgyilkos udvaroncok közé, s ezzel mintegy minősíti is magát. Mert igaz, hogy Róma megbecstelenített áldozata ő, de hibás mert nem tudja ezt.

A színész — Dunai Károly — beszólásaitól (*„én a helyedben a gyerekeket küldeném a frontra"*) lesz még nyilvánvalóbb a legyőzött hős; a maga sértődöttségével a legidegesítőbb ember. A szereplők saját arcúsága azonban csak az egyik erénye az előadásnak. Ennél sokkal fontosabb, hogy ebbe a dürrenmatti művilágba egyszercsak betör a valóság. Szépek az eszmék, némelyik igaz is mint Romulusé: Rómának bűnhődnie kell, de egy határon túl már ez is csak szöveg. A valóságot a műkereskedő szolgái jelentik, akik lemuterozzák, majdhogynem megverik a császárnét, s a betörő germán hadsereg, akik automata fegyvereikkel válogatás nélkül lőnek, a valóság a vér csordogálása... Ma nem jelképekre, finom érzékeltetésre van szükség – érezteti Mohácsi rendezése. Ahhoz, hogy valamit megérezzen a kitolódott ingerküszöbű hallgatóság, tölténybüvelyeknek kell pattogniuk a fejük mellett a széktámlákon.

A „világarc" *Gyuricza István* alakítása egy kitűnő előadást segített hozzá a megérdemelt sikerhez, s a többiek közül is mindenki maradandót nyújtott. *Molnár Piroska* császárnésebb mint az igaziak, *Kulka János* igen jó mint mindig, s *Csapó György* melák kamasz bizánci császára telitalálat.

A dramaturgiai munkák *Eörsi István* és *Mohácsi János*, a jelmez *Cselényi Nóra*, a díszlet *Khell Zsolt*, a zene *Fuchs László* érdeme. Az előadást a jövő évadban láthatja folyamatosan a nagyközönség.

Nagy László

Jelenet az előadásból